

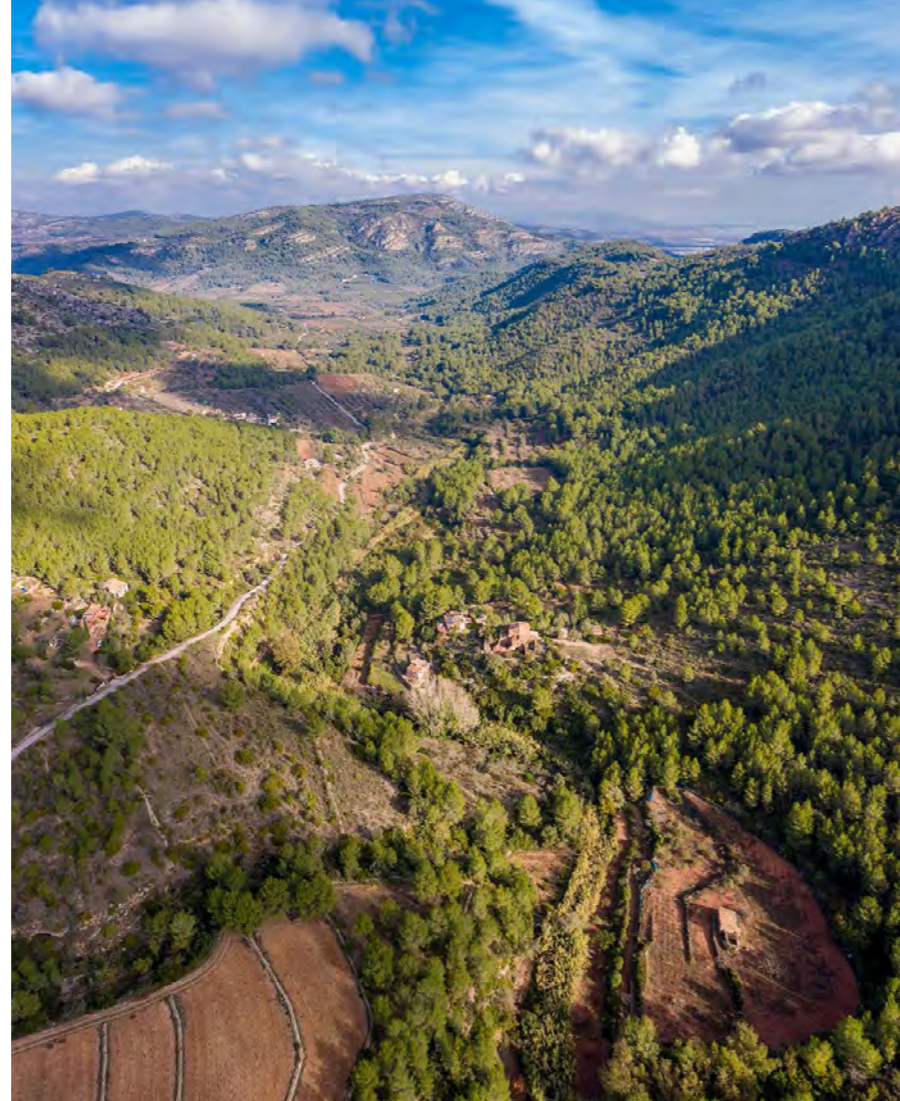
REPORTATGE

Innovació sobre la tradició de la ramaderia i el secà

«A Paso Lento» i «Tallafocs Verds» combinen la recuperació de l'activitat rural tradicional amb la conservació del paisatge i la prevenció d'incendis

Fins fa unes poques dècades, el tribunal de la Salva dirimia a Alcu- blas (València) els conflictes entre agricultors i ramaders, inevitables en una muntanya on cada pam de terra s'aprofitava i on els pastors, que es comptaven per desenes, havien de creuar amb els ramats un mosaic de parcel·les cultivades. De les fites que assenyalaven gelo- sament els límits, a penes queden vestigis en el paisatge. Dels més de cent pastors que hi havia al poble a mitjan segle passat, només tres hi resisteixen a hores d'ara.

Abandó, ruïna, desaparició; el mateix als Serrans que a la Plana Alta, que en qualsevol comarca interior. El mateix al barranc de Miravet, a Cabanes (Castelló), al cor del Desert de les Palmes. En els anys setanta, la gent encara hi treballava les hortes i camps d'ametlers, oliveres, garroferes i tarongers. La dificultat, el progrés, la pèrdua de rendibilitat de l'agricultura van provocar-ne el descuit i el barranc es va tancar de pinar i matoll. Hui, el saber i l'experiència

d'aquells agricultors de secà es perden en la malea inflamable que ha crescut entre ells i els seus nets.

Alguns, no obstant això, s'obstinen a buidar aquesta espessor; a aclarir un present que ha de reconèixer en el passat solucions innovadores per al futur del rural. Més enllà dels objectius directes de cadascun, hi ha projectes de recuperació de la ramaderia extensiva, d'una banda, i de l'agricultura tradicional, de l'altra, que comparteixen moltes afinitats. Perquè promouen models de producció ecològics, la diversitat biològica i del paisatge, la valorització dels recursos locals, la fixació de la població rural i la recuperació d'oficis tradicionals com els de pastor i agricultor. Perquè fomenten, en general, millores ambientals i socials i la conservació del territori mitjançant pràctiques sostenibles.

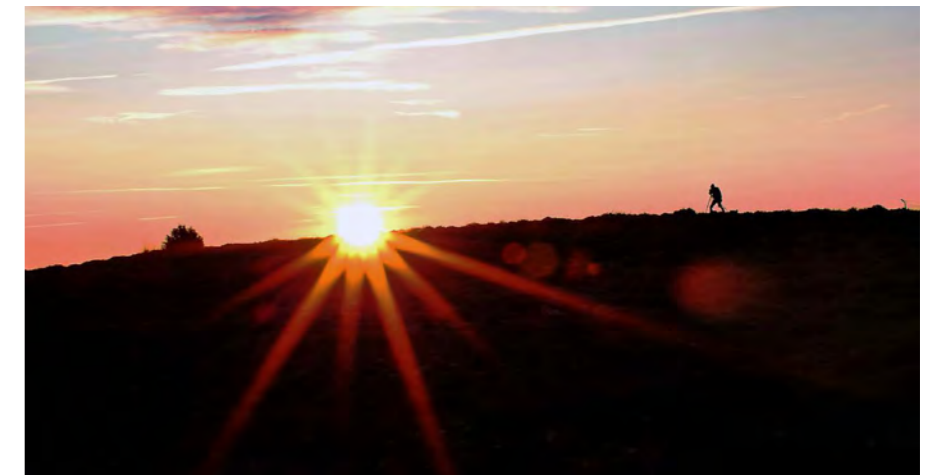
Entre ells, atenem en aquest número de *L'Agrària* dos que responen fidelment als objectius d'innovació, cooperació, exemplaritat i respos-

ta a l'interès general que manifesta la línia d'ajudes a projectes pilot contemplats en el Pla de Desenvolupament Rural (PDR) de la Comunitat Valenciana 2014-2020. Un és *A Paso Lento*, dedicat a la millora de les infraestructures ramaderes de la muntanya d'Alcublas i la posada en marxa de nous canals de comercialització de carn de cabrit i corder procedent del maneig extensiu. L'altre, *Tallafocs Verds*, proposa la recuperació de cultius sostenibles i ecològics, com l'olivar de varietats locals, com a mesura tallafocs al Parc Natural del Desert de les Palmes.

Vista aèria del barranc de Miravet, al Desert de les Palmes. A les vores del camí, s'aprecia el resultat de les intervencions del projecte Tallafocs Verds (foto: Rafael Abuín).

Imatge superior. Fotograma del documental *A paso lento* (La Cosecha, 2020), produït en el marc d'aquest projecte de promoció de la ramaderia extensiva a Alcublas mitjançant una iniciativa de micromecenatge (foto: La Cosecha Comunicación).

Imatge inferior. Els tres ramaders membres de l'equip d'innovació a les muntanyes d'Alcublas. D'esquerra a dreta, José Manuel Jorge Orrios, Arsenio Navarro González i José Miguel Garrido Martorell (foto: La Cosecha Comunicación).

AL PAS LENTO DEL RAMAT

Daniel Castillo, l'enginyer forestal que ho ha coordinat tot des de *Transversal Cooperativa*, explica que *A Paso Lento* va forjant precisament així, al pas lent del bestiar: «D'una banda, es tracta de fomentar la ramaderia extensiva i donar a conèixer els productes i els serveis ambientals que aporta aquest tipus de maneig. De l'altra, d'anar obrint a poc a poc nous canals de comercialització per a la carn d'aquests cabrits i corders; canals curts, amb la mínima participació d'intermediaris, on el control sobre la comercialització recaiga en mans dels ramaders i els consumidors».

Per al primer objectiu, el projecte ha implicat tres ramaders d'Alcublas que manegen cabres i ovelles en extensiu: José Manuel Jorge, Arsenio Navarro i José Miguel Garrido. Si, fa mig segle, un pastor podia mantenir la seua família amb un ramat de seixanta o vuitanta animals, ara aquesta xifra es multiplica. Entre els tres sumen 1.700 caps. L'exigència és molta. I d'ací, el se-

gon objectiu: els ramaders portaven temps pegant-li voltes a la idea de comercialitzar el producte amb la menor intermediació possible. L'opció d'accedir a les ajudes del PDR va suposar l'impuls necessari.

De *l'Ajuntament d'Alcublas*, interessat molt especialment en el paper que el bestiar extensiu juga en la prevenció d'incendis, en el control de la vegetació i la reducció de la càrrega de combustible en la muntanya —en 2012, el foc va arrasar el 85 per cent de la superfície del terme—, van obtenir d'una banda el suport per a la millora de les infraestructures ramaderes: els tres tancats permanents, amb els seus rafals, dipòsits d'aigua i abeuradors, i una cuba portàtil, que, situats estratègicament, els permeteren desplaçar el bestiar i aconseguir un maneig proporcionat de llarg a llarg dels 43 quilòmetres quadrats que ocupa el terme municipal.

D'altra banda, per a la prova pilot de comercialització, centrada

a la ciutat de València, van trobar col·laboració en tres flancs: *Som Alimentació*, entre les cooperatives de consum; *Al Paladar*, en el sector de la restauració, i *Escola Gavina*, pel que fa als menjadors escolars. Per a articular aquesta cadena de subministrament, els responsables del projecte van organitzar diferents tallers. S'hi van acordar algunes mesures fonamentals, com el preu just al qual hauria de pagar-se el producte —més que la carn convencional però menys que l'ecològica certificada—, el pes en viu que els corders i cabrits hagueren d'aconseguir abans del sacrifici —alguns quilos més per peça del que el mercat convencional exigeix—, i l'adquisició de la carn mitjançant comandes mensuals i en forma de canals senceres i especejaments senzills. Es va aconseguir a més resoldre tot el procés amb la intervenció d'un únic intermediari, encarregat de gestionar l'especejament i empaquetat al buit.

OLIVERES CONTRA EL FOC

El projecte Tallafocs Verds planteja d'una manera preeminent l'objectiu de combatre els incendis mitjançant propostes noves, en un moment en què diversos factors es confabulen per a fer de la muntanya un polvorí. Entre ells, per a Sonia Monferrer, responsable del projecte, tècnica de la **Fundació Global Nature**, és el gradual abandó de l'aprofitament forestal la causa primera de la virulència creixent dels incendis.

Amb l'apremi d'afrontar aquesta amenaça al Desert de les Palmes, la direcció d'aquest Parc Natural, l'Ajuntament de Cabanes i la Fundació Global Nature van resoldre junts el lloc on plantejar aquesta intervenció pilot: el barranc de Miravet, a més de ser una de les zones de major valor natural i paisatgístic d'aquest espai, actua com a corredor i eix de separació estratègic entre les valuoses masses forestals d'un i l'altre costat.

Al Desert de les Palmes, la terra d'arenisques roges, el rodano, permet el desenvolupament d'una vegetació molt representativa i valuosa (foto: Fundació Global Nature).

Monferrer desgrana la idea, els objectius: «Ajudar els agricultors a tornar a la terra; recuperar els cultius i varietats de sempre, sostenibles i ecològics; plantejar una línia de prevenció dels incendis que es base en la cura dels camps, en la discontinuïtat vegetal i la reducció de la massa de combustible que aquesta agricultura permet, i, finalment, crear una xarxa de custòdia perquè la gent del barranc treballes unida en la conservació d'aquest entorn».

No va ser fàcil trobar els propietaris d'unes terres majorment oblidades ni aconseguir que 27 d'ells subscrigueren l'acord de custòdia del territori. Ni tampoc tramitar el canvi de catalogació de moltes finques que, després de dècades d'abandó, havien passat a considerar-se terrenys forestals. Complir les exigències del Pla d'Acció Territorial Forestal de la Comunitat Valenciana (PATFOR) significava retornar-los en la mesura que fora possible la seua antiga condició d'agrícoles.

Tot un any va caldre dedicar a aquests tràmits per a escometre per fi la implementació del projecte. Aquest treball tècnic va incloure l'estudi cartogràfic que donaria peu a establir una línia d'actuació principal que abraçava cent metres a dreta i esquerra del camí de Miravet. El corredor resultant, amb

una superfície de 14 hectàrees, era el que hauria de funcionar com a tallafocs i via d'accés als mitjans d'extinció. Va incloure també el disseny de cada parcel·la, 51 en total, en les quals es va intervenir de manera individualitzada. Per fi, ja sobre el terreny, es van crear zones de tanques, es van obrir espais de labor desfent part del pinar i el matoll, es van recuperar alguns arbres vells, i es van plantar 222 oliveres de les varietats tradicionals farga i canetera.

Durant el procés, explica Sonia Monferrer, «vam comptar amb la inestimable ajuda del **Servei de Transferència de Tecnologia** a l'hora d'impartir formació i garantir un assessorament continu en el cultiu ecològic de l'olivar als propietaris de les parcel·les que s'havien sumat al projecte». I conclou: «Això és clau per al projecte, perquè es tracta que els propietaris mantinguen el cultiu i, amb ell, l'àrea tallafocs; es tracta que els beneficis per al territori ho siguin des de diversos punts de vista».

Entre altres coincidències, ambdós projectes comparteixen un objectiu fonamental: la prevenció dels incendis mitjançant la recuperació de les pràctiques i oficis tradicionals, la cura de la terra, el control de la vegetació, la reducció de la massa de combustible a la muntanya...

Imatge superior. Showcooking i degustació amb Raúl Álvarez, cuiner d'Escola Gavina, en les instal·lacions d'Al Paladar. Per a acostar al consumidor el producte i les seues possibilitats d'incorporació a la dieta i la cuina habituals, es va realitzar un taller de preparació de diferents talls i elaboracions de corder i cabrit (foto: Montserrat Pitel).

Imatge inferior. En Tallafocs Verds, es va realitzar un estudi cartogràfic que va establir una franja de terra de 200 metres d'ample, 100 a cada costat del camí de Miravet, i va donar prioritat a les parcel·les que, prèviament adherides al projecte, estaven incloses en ella. Aquest corredor és el que exerciria precisament la funció de tallafocs (foto: FGN).

LA IMPORTÀNCIA DELS CANALS CURTS

Explica Daniel Castillo, el coordinador de l'equip d'innovació d'A Paso Lento, que la pandèmia, més enllà de l'interès de l'experiència pilot, va suposar un fre a l'avanç del projecte, a causa de la paralització del sector del comerç i la restauració; però també «la constatació que, en situacions adverses com aquesta, de desconexió internacional i tancament de mercats, aquests circuits curts funcionen; són exemples d'adaptació, de resiliència».

A hores d'ara, els ramaders estan reprenent els contactes iniciats abans de la crisi de la Covid-19 amb una desena de potencials clients —grups de consum, escoles cooperatives, botigues d'alimentació ecològica i natural...—; però, principalment en el cas de les empreses de restauració i servei d'àpats, és més difícil satisfer les seues necessitats de subministrament. La realitat d'aquestes requereix segurament un reajustament dels preus, de les condicions. En qualsevol cas, el restaurant Al Paladar continua fent comandes, i s'ha consolidat sobretot el vincle amb Som Alimentació, una cooperativa en la qual els seus socis aposten pel consum d'aquesta mena de productes i proveïdors.

OBJECTIUS COMPLITS

Del projecte Tallafocs Verds, Sonia Monferrer valora dos resultats principals. D'una banda, el més immediat: acabar amb l'amenaça que suposaria el barranc en cas d'incendi, l'efecte ximenera, la seua condició de violent avivador del foc, de perillós enllaç entre les muntanyes de Benicàssim, Cabanes i Castelló. De l'altra, un menys visible, però fonamental per als propietaris de les terres: el fet d'aconseguir en a penes un any retornar la catalogació d'agrícoles a aquestes parcel·les forestals. «Aquest tràmit administratiu, impossible per a un agricultor que tractara d'aconseguir-ho pel seu compte, permet a cada propietari que, més enllà de la nostra recomanació de plantar oliveres o ametlers de varietats autòctones, pugui decidir a què dedicar uns camps fins ara incultivables».

Monferrer troba a faltar, no obstant això, que el finançament, limitat als anys de preparació i implementació del projecte, no done per a realitzar un seguiment posterior. No obstant això, ella, que contempla el pic del Bartolo des de casa, tracta de mantenir el contacte amb els agricultors, xicotets propietaris que, «gràcies també al projecte, s'han conegut i relacionat, de manera que s'organitzen per a compartir les despeses que mínimament exigeix el manteniment de les seues parcel·les».

>Autor del reportatge:
Vicent Llorens
Fundació Assut
vllorens@fundacioassut.org